

Birgittinsk texthistorik

Birger Bergh. Ur utställningskatalogen "Heliga Birgittas uppenbarelser 650 år." Lunds universitetsbibliotek 1995

Vi är ganska väl underrättade om hur det gick till, när Birgittas uppenbarelser ursprungligen ned-tecknades. Den vid sidan av uppenbarelserna vik-tigaste källan till vårt vetande om Birgitta, nämligen akterna från kanonisationsprocessen, berättar att Birgitta med egen hand och på sitt eget moders-mål skrev ned vad hon sett och hört i visionen. Någon av hennes svenska bikt-fäder, vanligtvis var det Alvastrapriorn Petrus Olofsson, översatte sedan texten till latin, *lingua litteralis* ("bok-språk"), dåtidens internationella medium. Men, heter det, om hon var sjuk, skrev hon inte själv utan dikterade, långsamt och högtidligt, "som om hon läste i en bok". Den för tillfället tjänstgörande sekreteraren översatte fortlöpande till latin. Alltid var Birgitta angelägen att själv kontrollera översättningen, vilket inom parentes visar att hon hade kunskaper i latin, något som också framhålls på olika sätt i kanonisationsakterna.

När Birgittas svenska text väl var överförd till latin, var det inte så viktigt hur det gick med hennes egen utskrift – så resonerade man – och det är väl mer eller mindre av en slump som tre pappersblad av Birgittas egen hand har räddats till eftervärlden.

På Kungl. biblioteket i Stockholm bevaras dessa märkliga dokument. Längre betviv-lade man deras autenticitet, tills Bertil Högman 1951 bevisade att de faktiskt har skrivits av Birgitta själv (se Utst.kat., s. 49).

Uppdraget att redigera och publicera revelationerna gav Birgitta åt den spanske exbiskopen Alfons av Jaén, som vid slutet av 1360-talet begivit sig till Rom och där trätt i förbindelse med Birgit-ta; själv hade hon då vistats i staden ett tjugotal år. Efter Birgittas död 1373 tog Alfons ivrigt del i ansträngningarna att få henne helgonförklarad, och vid de år 1377 igångsatta kanonisationsför-handlingarna kunde han framlägga resultatet av sitt redaktionsarbete. Den alfonsinska revela-tionsupplagan utgjordes av den s.k. *Liber celestis*, "Den himmelska boken", med uppenbarelser för-delade på sju böcker föregångna av en prolog, som författats av Birgittas nära vän och inspiratör, Linköpingskaniken magister Mathias. Alfons hade Birgittas mandat att språkligt granska och förbättra de svenska bikt-fädernas latinöversättningar, men att den lärde ex-biskopen dessutom skulle ha justerat texten i dogmatiskt hänseende eller på annat sätt förändrat dess innehåll har inte kunnat styrkas. Däremot står det alldeles klart att han av försiktighetsskäl uteslöt vissa stycken för att tex-ten bättre skulle gagna syftet att genomdriva Bir-gittaskanonisering. Så t.ex. tog han inte med några uppenbarelser där Birgitta riktar skarp kritik mot den vid kanonisations-förhandlingarnas början fungerande påven, Gregorius XI; någon dumbom var Alfons inte.

Den stora schismen 1378 ledde till att dessa förhandlingar efter en tid avbröts; de återupptogs senare, och Birgitta kanoniserades i oktober 1391. Under den mellanliggande tiden hade Alvastrapriorern Petrus Olofsson rest hem till Sverige och då medfört sådana Birgittatexter som Alfons uteslutit ur sin upplaga. Tillsammans med revelationer, som före Birgittas avresa till Rom 1349 hade deponerats i Alvastra och som Alfons överhuvudtaget inte hade haft tillgång till, överlämnade Petrus dessa texter till klosterbröderna i Vadstena, och en ny fas i uppenbarelsernas texthistoria tar nu vid i och med att man försöker inarbeta de stycken som inte fanns med i Alfons' redaktion. Flera olika sätt att arrangera det överskjutande materialet såg dagens ljus, tills den definitiva ordningen nåddes i den första tryckta fullständiga upplagan, framställd på Bartholomaeus Ghotans officin i Lübeck 1492. De av Alfons ej publicerade texterna återfinns här delvis som tillägg till skilda kapitel i *Liber celestis*, men en stor del av dem har sammanförts till en särskild bok, *Reuelaciones extrauagantes*, "Bifogade uppenbarelser".

Redan den alfonsinska revelationsupplagan är känd i åtskilliga avskrifter, bl.a. den Warszawa-handskrift som Carl-Gustaf Undhagen behandlar på annat ställe i denna katalog (se s. 16). Jämförelser mellan dessa handskrifter och Ghotanupplagan visar att den senare ger en avsevärt försämrad text. I de åtta följande, på Ghotaneditionen baserade revelationsutgåvorna (se Fredrik Vahlquists artikel), förvanskades texten ytterligare.

Källäget beträffande Birgittas uppenbarelser innebär således att man måste gå till de bästa bevarade latinska handskrifterna för att få en så pålitlig bild av dem som möjligt. Initiativet till en

sådan, efter moderna textkritiska principer utar-betad Birgittaupplaga togs av Kungl. Vitterhets-akademien 1949. Som första volym i det omfattande editionsarbetet publicerade Lennart Hollman 1956 de nyss nämnda *Reuelaciones extrauagantes*. Sedermera har av *Liber celestis* bok 1 ut-givits av Carl-Gustaf Undhagen (1978), bok 4 av Hans Aili (1992) och böckerna 5–7 av Birger Bergh (1967–91). De s.k. *Opera minora* ("Smärre skrifter") har utgivits av Sten Eklund: *Regula Salvatoris* ("Frälsarens regel", dvs. klosterregeln, 1975), *Sermo angelicus* ("Ängels lovsång", 1972) och *Quattuor oraciones* ("Fyra böner", 1991). En utgåva av bok 8, sammanställd av Alfons och till ungefär hälften innehållande uppenbarelser som inte finns medtagna i *Liber celestis* förbereds av Hans Aili, och de två återstående böckerna, dvs. 2 och 3 i samma *Liber celestis*, sysselsätter f.n. Carl-Gustaf Undhagen och Ann-Mari Jönsson. En rimlig bedömning ger vid handen att detta för svensk medeltidsforskning centrala projekt bör vara avslutat med god marginal vid 700-årsfirandet av Birgittas födelse 2003.

Birgittas uppenbarelser förvärvade på kort tid stor ryktbarhet i Europa, och de översattes också snart till flera olika folkspråk, däribland fornsvenska. Denna fornsvenska version utgav G.E. Klemming (1857–84), dessvärre utan att utnyttja de bästa textvittnena. I modern tid har revelationerna överförts till svenska av Tryggve Lundén (1957–59). Lundéns översättning, som är baserad på Ghotaneditionen och i princip därför innehåller dennas felaktigheter, är icke desto mindre en förnämlig prestation, och med rätta har det sagts att hans översättning har kommit att verka vitaliserande och inspirerande på Birgittastudiet Sverige under senare decennier.